

O NEKIM PROBLEMIMA MARULIĆEVIH LATINSKIH TEKSTOVA

Branimir Glavičić

1. Marulićev je rukopis krupan, izražajan i u pravilu dosta čitak — ako se imaju u vidu njegove osobitosti koje, nedovoljno uočene, otežavaju pravilno odčitavanje. Već sam spominjao da on vrlo slično piše *e* i *c*, što je upravo, nedovoljno uočeno, imalo, vjerujem, za posljedicu da se odveć dugo čekalo na rješenje onoga oštećenog, spornog i mnogo raspravljanog mjesta u *Davidijadi* VI 73 *coronas* mj. *et oras*, jer su se za rekonstrukciju teksta uzimale u obzir samo riječi s početnim *c*, a ne i one koje počinju sa *e*.

Također malo *h* piše on često pri dnu dosta zaobljeno, slično slovu *b*, pa otuda u autografu *Starozavjetnih ličnosti* čitamo *Abias*, što je valjalo ispraviti u *Ahias*. Tako isto u *Evangelistaru* VI 7 čitamo otisnuto *Azabelo*, kako je vjerojatno bilo u rukopisu koji nam se nije sačuvao, što smo prema *Vulgati* izmijenili u *Azahelo*. Nadalje, veliko je *O* u njega očito moglo biti nedovoljno zaokruženo kad je u *Dijalogu o Herkulu* otisnuto kao *C* u imenu *Ceneus* mj. *Oeneus*. To je bilo lako ispraviti jer je riječ o Dejanirinu ocu za koga znamo da se zvao *Oeneus*, a ne *Ceneus*. Teže je bilo riješiti pitanje jedne svetice Marije čije se ime javlja u *Instituciji* nekoliko puta, ali uvijek kao *Delcelgnies*. Smatram da je i tu u rukopisu koji nam se nije sačuvao Marulić napisao nedovoljno zaokruženo *O* te da je prema tome riječ o Mariji od Oigniesa (uz zamjenu francuskog diftonga *oi* latinskim *oe*).

U nekim se pak slučajevima ne radi o pogrešnu odčitavanju u tiskari, nego o pogrešci u tiskanju, o pogrešno otisnuto slovu. Nerijetko naime nailazimo na izokrenuta i zamijenjena slova *n* i *u*, pa otuda u *De humilitate*, naprimjer, čitamo *dens* mj. *deus* ili *iudicasse* mj. *indicasse* (na str. 513. odn. 634. našega izdanja). No to je bilo lako ispraviti prema smislu rečenice. Međutim, u *Instituciji* V 10 stoji *conditoriis ad unguem lenigatis*. Kako postoje dva glagola koji slično glase *lenigo* i *leuigo* (tj. *levigo*), trebat će naknadno izmijeniti *lenigatis* u *leuigatis*, jer upravo taj glagol znači »glačati« pa se bolje veže uz obradu kamena o čemu je ovdje riječ nego *lenigare* »blažiti«, »razrijediti«, »otopiti« koji se obično javlja uz »lijepljenje«, »ljepilo«.

2. Pri kraju *Evangelistara*, u devetom poglavlju pretposljednje, šeste, knjige, koje nosi naslov *Mala Iudeorum post Christi passionem propter incredulitatem* (= Nevolje Židova poslije muke Kristove zbog nevjere), nalazi se jedna godina koja bi mogla biti od znatne važnosti za datiranje nastanka toga djela, o čemu nam inače ništa поближе nije poznato. Velim, mogla bi biti, ali dosada nije, jer onako kako je donesena nije u tu svrhu upotrebljiva. Marulić naime veli da je od razorenja Jeruzalema od strane Rimljana prošlo 1480 godina: *Iam mille quadringenti et octoginta anni sunt, ex quo* (sc. a Romanis eversi) *incerta sede uagi per omnes orbis partes erratis ...* Ako tomu broju pribrojimo 70, jer je Jeruzalem razoren te godine nove ere, dobivamo 1550, što je neupotrebljivo i za Marulića koji je umro 1524. i za *Evangelistar* kojega je prvo izdanje poznato iz god. 1516. Što je dakle posrijedi? Možemo li smatrati da se Marulić zabunio u tako jednostavnoj računici? Mislim da ne možemo, pogotovu što je njemu ovdje bilo osobito stalo do toga da točno označi koliko je do pisanja, upravo dovršavanja *Evangelistara* prošlo godina od razorenja Jeruzalema, čime su Židovi bili kažnjeni zbog ubojstva i nepriznavanja Krista. Kako dakle objasniti taj lapsus? Ja smatram da je do pogreške došlo u tiskari. Naime, po mojem mišljenju, Marulić rečeni broj nije ispisao slovima nego brojkama, tj. MCCCCLXXX, kako i inače bilježi velike brojeve, o čemu nam obilno svjedoče takvi primjeri u njegovu autografu *De veteris instrumenti viris illustribus commentarium*. Što smo pak dobili premetanjem toga broja iz slova u brojke? Dobili smo mogućnost za sljedeću pretpostavku koja se temelji na saznanjima što sam ih stekao proučavanjem njegovu rukopisa. A taj kao i svaki rukopis ima svojih specifičnosti koje je nužno imati u vidu kod pravilna odčitavanja. Tako, naprimjer, što nas ovdje interesira, Marulić kojiput piše *M* s nedovoljno spojenim prvim dvama duktusima. To je u tiskari moglo biti pročitano kao *IN*, pa otuda u *Evangelistaru* ime stanovnika jednoga manje poznatog grada u Maloj Aziji *Inopsuesteni* mj. *Mopsuesteni*. Međutim, ovdje do takva odčitavanja nije moglo doći, jer ma kako nečitko napisano *M* ne bi moglo biti drugačije shvaćeno nego kao oznaka za broj tisuću. To isto vrijedi i za *C* kao sto i *X* kao deset. Do pogrešna čitanja moglo je, po mom mišljenju, doći kod *L* za pedeset. Smatram naime da je na tom mjestu stajalo u rukopisu *I* »jedan« s malo izraženijim, u bržem pisanju, donjim duktusum udesno, što je tada pročitano kao *L*. Ako je točna naša pretpostavka da se radi o broju MCCCCIXXX (gdje bi Marulić tri desetice uzeo kao neku trideseticu pa broj 29 napisao IXXX mj. uobičajenog XXIX), onda smo dobili optimalnu godinu za nastanak *Evangelistara*. Jer s pribrojenim 70 (godina razorenja Jeruzalema) dobivamo 1499. To ujedno sa svoje strane potkrepljuje mogućnost prvoga izdanja *Evangelistara* iz god. 1500, o čemu nas je, pozivajući se na neki onodobni katalog iz Italije, u kojem se to djelo spominje kao tiskano te godine, obavijestio za prošloga Okruglog stola Zadraniin mr. Petar Runje. Jedna pak i druga godina važne su i za kronologiju Marulićevih djela u kojoj nalazimo dosta praznina i nepoznanica.

3. U *Alegorijskom tumačenju Davidijade* (*Tropologica Davidiadis expositio*) uz sedmo pjevanje, u odlomku gdje se veli da je David kraljevao u Hebronu sedam godina i šest mjeseci, Marulić, provodeći konzekventno paralelu između Davida i Krista, želi alegorijski objasniti i ono »šest mjeseci«. Veli da je to možda zato što je Krist u šestoj dobi uzeo tijelo čovječje, tj. rodio se. Koja je to šesta dob i po čemu se određuje, ništa ne kaže. Riječ je dakle o spoznaji koja je njemu i njegovu vremenu bila toliko jasna da je nije trebalo posebno objašnjavati. U cijeloj *Davidijadi*, a ni u alegorijskom pogovoru, ne nalazimo više o tome nikakvih podataka. No, kako Marulić mnoge svoje misli ponavlja na ovaj ili onaj način u drugim svojim djelima, zapazio sam u *Evangelistaru* I 8 ovo mjesto na kojem je u tom smislu mnogo

potpuniji i određeniji: prva je dob bila od Adama do Noe, druga od Noe do Abrahama, treća od Abrahama do Davida, četvrta od Davida do preseljenja u Babilon (tzv. Babilonsko sužanstvo), peta od preseljenja u Babilon do Ivana, tj. Krstitelja, a šesta do kraja svijeta, dakle, obuhvaćajući i Kristov dolazak na zemlju, njegovo utjelovljenje. No, ni ovdje ne navodi on od koga potječe ovakvo računanje vremena. Istražujući našao sam da je tu podjelu, kao i štošta drugo u svom opsežnom opusu, uzeo Marulić od riječi do riječi od jednoga od najvećih crkvenih autoriteta, sv. Augustina, iz njegova djela Pitanja Evanđelja — *Quaestionum Euangeliorum libri II* (PL 35, 1513): *Nam prima aetas computatur ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigracionem in Babyloniam, quinta a transmigracione in Babyloniam usque ad Ioannem Baptistam, sexta inde usque ad finem saeculi.*

4. U *Davidijadi* VIII 415 i d. čitamo da je David dao osakatiti konje sirijskoga kralja Hadadezera, presjeći im žile u stegnu, poštedjevši ih samo onoliko koliko ih je bilo dovoljno za stotinu četveroprega. Tomu događaju daje Marulić u duhu svoga vremena višestruko alegorijsko tumačenje. Ovdje proširujem svoj komentar *Davidijade* sljedećim objašnjenjima: broj sto ima mistično značenje »blaženstvo nebesko«. Taj je broj sretan i zato što *centesima censio* (= »stoto brojenje«) prelazi k člancima desne ruke, a desna je strana, za razliku od lijeve, tradicionalno sretna. Međutim, tu je za razumijevanje ključni pojam ona *centesima censio*, što se u *Davidijadi* pobliže ne tumači, pa izraz ostaje taman. Objašnjenje nalazimo u drugom Marulićevu djelu, *De humilitate et gloria Christi*, gdje se vidi da je riječ o brojenju prstima: počinjući od lijeve ruke, brojenje do sto završava se s člancima, prstima, desne, kako to čitamo na str. 660 našega izdanja: *numerandi ratio per digitos currens de manu leua transit ad dexteram cum centum nominat.* U istome djelu (str. 678) nalazimo i objašnjenje za daljnju misao da je »na nebu sve desno«: Sin sjedi Ocu zdesna, ali Otac ne sjedi zato Sinu slijeva; kao što Sin sjedi Ocu zdesna, tako i Otac sjedi Sinu zdesna, jer je u Boga sve desno, a ništa lijevo (u onom tradicionalnom značenju »sretno« – »nesretno«, »povoljno« – »nepovoljno«).

Tako se, eto, još jednom pokazalo da u tumačenju Marulića vrijedi isti princip kao u tumačenju Homera, tj. da je Homera moguće tumačiti Homerom, odnosno, u našem slučaju – Marulića Marulićem.